

БИР НЕЧА ЖИНОЯТ СОДИР ЭТИШ ТУШУНЧАСИ ВА УНИНГ ЎЗИГА ХОС БЕЛГИЛАРИ

Шарипова Наргиза Жураевна

Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактабининг Жиноят ҳуқуқи ихтисослиги 1-курс тингловчиси

nargizasharipova23021984

<https://www.doi.org/10.5281/zenodo.10421821>

ARTICLE INFO

Received: 14th December 2023

Accepted: 21th December 2023

Online: 22th December 2023

KEY WORDS

Айб, бир қанча, жиноят, жазо, жавобгарлик, жиноятлар мажмуи, содир этиш, такроран, шахс, судланганлик.

ABSTRACT

Мазкур мақолада бир неча жиноят содир этиш тушунчаси ва унинг ўзига хос белгиларига доир масалалар таҳлил этилган. Шунингдек, мақолада муаллиф Жиноят ҳуқуқидаги “бир қанча жиноятлар” ва “бир неча жиноятлар” тушунчаларига ҳам тўхталиб, амалдаги Жиноят кодексига ушбу тушунчаларнинг аниқ бевосита таърифлари келтирилмаган ва ушбу тушунчалар бир хил маънодек, кўринса-да, улар мустақил тушунчалар эканлиги борасида таъкидлаб, ўз таъкиди ва тавсияларини бериб ўтган.

Маълумки, бир шахс томонидан бир неча жиноятлар содир этилиши инсоният тарихининг ҳар қандай даврида мавжуд бўлган ва у ўзининг ижтимоий хавфи юқорилиги билан ажралиб туради. Бир неча жиноятлар учун учун жазо тайинлашнинг асоси бўлиб икки ва ундан ортиқ жиноятларнинг бир шахс томонидан содир этилиши ҳисобланади. Шундан келиб чиққан ҳолда, аввало, тадқиқот доирасида бир неча жиноятлар тушунчаси, унинг турлари, хусусиятларини кўриб чиқишимиз зарур. Бу эса, мамлакатимиз Жиноят кодексининг бир қанча жиноятлар содир этиш тўғрисидаги бобини атрофлича таҳлил қилишни тақозо этади. Шу ўринда айтиш керакки, бир неча жиноятлар содир этиш ҳолатлари бир қатор мамлакатимиз ва хориж олимлари томонидан тадқиқ қилиниб, ўзига хос қарашлар ва фикрлар илгари сурилган.

Жумладан, мазкур мавзуда энг сўнгги тадқиқотни олиб борган миллий ҳуқуқшунос олимлардан Қ.Розимова жиноятлар мажмуи тушунчасига оид олимларнинг фикрлари қуйидаги гуруҳларга ажратган ҳолда дифференциация қилиб:

биринчи гуруҳ олимлари жиноят қонунчилигидаги жиноятлар жами билан жиноятлар мажмуи тушунчаларини синоним тушунчалар сифатида қарайдилар;

иккинчи гуруҳ олимлари ҳукм чиққунга қадар содир этилган жиноятларни жиноятлар мажмуи сифатида таъкидлайдилар;

учинчи гуруҳ олимлари Ўзбекистон Республикаси ЖКнинг 33-моддаси қоидаларидан келиб чиққан ҳолда шахснинг судланмаганлигини жиноятлар мажмуи учун асос сифатида кўрадилар;

тўртинчи гуруҳдагилар эса илгари содир этган жиноятлари учун тайинланган жазони тўлиқ ўтаб бўлгунга қадар икки ёки ундан ортиқ жиноятларнинг содир қилинишига жиноятлар мажмуи сифатида таъриф беришини келтиради¹.

Жиноят ҳуқуқида “бир қанча жиноятлар” ва “бир неча жиноятлар” тушунчалари мавжуд бўлиб, улар ҳақида тўхталсак. Чунки, мазкур тадқиқотининг ўрганиш объекти бевосита бу тушунчалар билан боғлиқ. Амалдаги Жиноят кодексида ушбу тушунчаларнинг аниқ бевосита таърифлари келтирилмаган ва ушбу тушунчалар бири-бири билан бир маънолидек, кўринса-да, улар мустақил тушунчалардир. Чунки “бир неча жиноят” тушунчасининг ҳуқуқий маъносига тўхталсак, у “бир қанча” жиноят тушунчасига нисбатан тор маънодаги тушунча бўлиб, агар бир қанча жиноят содир этиш такроран жиноят содир этиш, жиноятлар мажмуи ва рецидив жиноятларни қамраб олса, Жиноят кодекси 59-моддасининг мазмунига кўра, “Шахс томонидан Жиноят кодекси Махсус қисмининг турли моддаларида назарда тутилган икки ёки ундан ортиқ жиноятларни содир этиб, уларнинг бирортаси учун шахс судланган бўлмаса” бир неча жиноят содир этиш деб топилади. Чунки, такроран жиноят содир этиш, жиноятлар мажмуи турли моддаларда назарда тутилган жиноятларни қамраб олгани ҳолда, бир неча жиноят содир этганлик учун жазо тайинланади.

“Бир қанча жиноятлар” атамаси хусусида ҳам кўплаб олимлар томонидан ҳар хил фикрлар билдирилган бўлиб, жумладан А.М.Яковлевнинг фикрига кўра, бир қанча жиноят содир этиш тушунчаси такроран жиноят содир этиш, рецидив жиноятлар ва жиноятлар мажмуида намоён бўлади. П.С.Дагел эса, бир қанча жиноят содир этиш деганда, “икки ёки ундан ортиқ жиноятларни” ёки “бир неча жиноятларни содир этиш” юзасидан ўз фикрларини беради.

Н.АБекбергенов томонидан эса, бир қанча жиноят содир этишда унинг миқдор кўрсаткичлари эмас, балки ҳар бир қилмишнинг мустақил ҳуқуқий аҳамиятга эга эканлиги, унинг асосий ва зарурий белгиси сифатида таъкидланади².

Бу борада юридик фанлар доктори М.Ҳ.Жияновнинг таърифи алоҳида эътиборга лойиқ ва у ушбу таърифни Жиноят кодексида мустаҳкамлашни таклиф қилади: “Жиноят кодекси Махсус қисмининг бир моддасида ёки бир моддасининг битта қисмида ёки турли қисмида ёхуд турли моддаларида назарда тутилган, жиноий ҳуқуқий аҳамиятини йўқотмаган икки ёки ундан ортиқ жиноятларнинг бир вақтда ёки турли вақтларда бир шахс томонидан содир этилиши бир қанча жиноят содир этиш деб топилади”³.

Юқоридаги фикрлардан кўришимиз мумкинки, ушбу муаммони тадқиқ қилган олимларнинг барчаси бир қанча жиноятлар камида иккита жиноятдан иборат бўлишини ва бу жиноятлар ягона субъект томонидан содир этилишини таъкидлайдилар.

¹ Розимова Қ.Ю. Бир неча жиноят ва бир неча ҳукм юзасидан жазо тайинлаш: 12.00.08 – Жиноят ҳуқуқи. Ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш. Криминология. Жиноят-ижроия ҳуқуқи. Юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати. – Т., 2020. – Б.13.

² Бекбергенов Н.А. Назначение наказания по совокупности преступлений и приговоров.: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук.-Казахстан: Алма-Ата, 2002.- с. 7.

³ Jiyonov M.H. Bir qancha jinoyat sodir etganlik uchun javobgarlik. Farg'ona 2002. 73-bet.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси нормалари ҳам А.М.Яковлевнинг фикрига монанд бўлиб, бир қанча жиноятлар содир этиш деб номланадиган VIII-боби такроран жиноят содир этиш, жиноятлар мажмуи ва рецидив жиноятни ўз ичига олади.

М.Усмоналиев фикрича, бир қанча жиноят содир этилган деб топиш учун қилмишларда қуйидаги шартлар бўлиши керак: шахс томонидан ҳар бири мустақил жиноят таркибини ташкил қилувчи икки ёки ундан ортиқ жиноятлар содир этилган бўлиши керак; бунда жиноятларнинг бир вақтда (жиноятларнинг идеал жами) ёки ҳар хил вақт (реал жами)да содир этилганлигининг аҳамияти йўқ; дастлабки содир этилган жиноят билан кейинги содир этилган жиноят ўртасида ЖКнинг 64-моддасида назарда тутилган муддатлар ўтиб кетмаган бўлиши керак; шахс ушбу жиноятларда бажарувчи, ташкилотчи, далолатчи ёки ёрдамчи сифатида қатнашганлиги, жиноятга тайёргарлик кўриш, суиқасд қилиш босқичида тўхатилганлиги ёки охирига этказилганлигининг аҳамияти йўқ; агарда шахс Жиноят кодексининг 64-68-моддалари асосида жавобгарликдан, ЖКнинг 69-моддаси асосида жазодан озод қилинган бўлса (150-157-моддалари, 158-моддасининг биринчи қисми, 159-моддасининг [учинчи](#) ва [тўртинчи](#) қисмлари, [160](#), [161](#) ва 244²-моддалари бундан мустасно), жиноят ҳуқуқида назарда тутилган бир қанча жиноятларни ташкил қилмайди; олдинги жиноят учун судланганлик муддати ўтмасдан ёки қонунда белгиланган тартибда олиб ташланмасдан янги жиноят содир этиш ҳам бир қанча жиноят содир этиш ҳисобланади⁴.

М.Ҳ.Рустамбоев ҳам юқоридагига ўхшаш тарзда фикр билдириб, бир қанча жиноятлар тушунчасининг қуйидаги хусусиятларини келтириб ўтган:

1) шахс томонидан икки ёки ундан ортиқ мустақил жиноятларнинг содир этилган бўлиши лозим;

2) ҳар бир жиноят суд ҳукмида кўрсатилган бўлиши лозим. Агар шахс жиноят содир этган бўлса, лекин жиноий иш дастлабки тергов ва суд томонидан қонунда кўрсатилган асосларга кўра тугатилган бўлса (ЖПК 83, 84-моддалари), бу шахс илгари жиноят содир этган ҳисобланмайди;

3) жиноий жавобгарликка тортиш муддатининг ўтиб кетганлиги муносабати билан жавобгарликдан озод қилинмаган бўлиши (ЖКнинг 64-моддаси), илгари чиқарилган ҳукмнинг ижро этиш муддати ўтиб кетмаган бўлиши (ЖКнинг 69-моддаси), судланганлик муддатининг ўтиб кетмаганлиги ёки амнистия акти ёхуд афв этиш орқали жазодан озод қилинмаган бўлиши керак;

4) ҳар бир жиноят тугалланган ёки тугалланмаган бўлиши лозим.

М.М.Қодиров ва М.М.Қаландаровлар фикрича, бир қанча жиноятларнинг қуйидаги асосий белгилари мавжуд:

– шахс томонидан жиноят қонунининг бир ёки бир неча моддалари (ёки моддаларининг қисмлари)да назарда тутилган икки ёки ундан ортиқ жиноятларнинг содир этилиши;

⁴ М.Усмоналиев. Жиноят ҳуқуқи (Умумий қисм). Олий ўқув юртлари учун дарслик. – Т.: “Янги аср авлоди”, 2005. – 231-б.

– содир этилган ҳар бир қилмишнинг мустақил жиноят ҳисобланиши ва алоҳида модда (ёки модданинг қисми) бўйича квалификация қилиниши;

– бир қанча жиноятларни вужудга келтирувчи жиноятларнинг ҳар қайсиси унинг содир этилганлиги фактидан келиб чиққан жиноий-ҳуқуқий оқибатнинг сақланиб қолиши⁵.

Юқоридагилардан келиб чиқиб умумлаштирган ҳолда, бир қанча жиноят содир этишнинг қуйидаги ҳуқуқий белгиларини кўрсатишимиз мумкин:

– бир қанча жиноятлар миқдор кўрсаткичларига эга, яъни шахс (ёки шахслар) томонидан иккитадан кам бўлмаган (ундан ҳам кўп бўлиши мумкин) жиноят содир этилган бўлиши зарур. Бу, бир томондан, бир қанча жиноятларни ташкил қилувчи ҳар бир жиноий қилмиш Жиноят кодексининг 14-моддаси талабларига мувофиқ ягона жиноят деб тан олиниши зарурлигини билдирса ва ягона жиноятларни бир қанча жиноятлардан фарқлашга хизмат қилса, иккинчи томондан, маъмурий ёки интизомий ҳуқуқбузарлик мақомига эга бўлган қилмишлар бир қанча жиноят содир этиш каби баҳоланмаслигини билдиради;

– бир қанча жиноятлар сифат кўрсаткичларига эга, яъни бир қанча жиноятлар таркибига кирувчи ҳар бир жиноят ўзининг жиноий-ҳуқуқий аҳамиятини йўқотмаган бўлиши ва жиноий-ҳуқуқий муносабатларни вужудга келтиришга қодир бўлиши зарур. Амалдаги қонун ҳужжатларига мувофиқ жиноят қуйидаги ҳолларда ўзининг жиноий-ҳуқуқий аҳамиятини йўқотиши мумкин:

а) Жавобгарликка тортиш муддатининг ўтиб кетганлиги муносабати билан жиноят учун жавобгарликдан озод қилиш;

б) Қилмиш ёки шахс ижтимоий хавфлигини йўқотганлиги муносабати билан жавобгарликдан озод қилиш;

в) Айбдор ўз қилмишига амалда пушаймон бўлганлиги муносабати билан жавобгарликдан озод қилиш;

г) 66¹-модда – ярашганлик натижасида (айбдорнинг жабрланувчи билан ярашиши);

д) Касаллик туфайли жавобгарликдан озод қилиш;

е) шахс амнистия акти асосида жавобгарликдан озод қилинганда;

ж) судланганлик ҳолатининг тугалланиши муносабати билан;

з) судланганлик ҳолатининг олиб ташланиши муносабати билан;

и) жиноят ишини қўзғатишга тўсқинлик қилувчи процессуал ҳолатларнинг мавжудлиги туфайли (масалан, жабрланувчининг шикоят асосида қўзғатиладиган жиноий ишлар бўйича шундай шикоятнинг мавжуд бўлмаслиги, муайян жиноят ишини тўхтатиш бўйича чиқарилган қарор ёки ажримнинг бекор қилинмаганлиги ва бошқалар).

– бир қанча жиноят содир этишнинг асосий ҳуқуқий белгиларидан яна бири шундан иборатки, бир қанча жиноятларни ташкил қилувчи икки ёки ундан ортиқ жиноятнинг ҳар бири айнан бир шахс ёки шахслар гуруҳи томонидан содир этилади. Бошқача қилиб айтганда, бир қанча жиноятларни ташкил қилувчи жиноий

⁵ Жиноят ҳуқуқи. Умумий қисм: Дарслик (Тўлдирилган ва қайта ишланган иккинчи нашри) / Р. Кабулов, А.А. Отажонов ва бошқ. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИВВ Академияси, 2012. – 184-б.

қилмишларни бир-бирига боғлаб турувчи умумий элемент сифатида, жиноят субъекти тан олинади;

– бир қанча жиноятларнинг айрим турларини бир-биридан фарқлашга ёрдам берувчи белгилардан яна бири вақт ҳамдир. Амалдаги жиноят қонуни мазмунига кўра бир қанча жиноятлар турли даврларда ёки бир вақтда ҳам содир этилиши мумкин. Такрорий жиноятлар, рецидив жиноятлар ва жиноятларнинг реал жами бўйича жиноятларнинг турли даврларда содир этилиши талаб қилинса, жиноятларнинг идеал жамини бир вақтда бир қилмиш билан содир қилинган икки ёки ундан ортиқ жиноятлар ташкил қилади;

– қонун чиқарувчи бир қанча жиноят содир қилганлик учун жавобгарлик асосларини белгилар экан, жиноят тушунчасини кенг талқин қилади ва жиноят деганда нафақат тамом бўлган жиноятларни, балки жиноятга тайёргарлик кўриш ва жиноят содир этишга суиқасд қилиш (ЖКнинг 25-моддаси) ҳамда иштирокчиликда содир этилган жиноят (ЖКнинг 27-модда)ларни ҳам назарда тутади;

– бир қанча жиноят содир этиш ижтимоий ҳодиса сифатида турли шаклларда намоён бўлиши мумкин. Давлатимизнинг амалдаги жиноят қонунида бир қанча жиноят содир этишнинг учта шакли назарда тутилган. Булар такроран жиноят содир этиш (ЖКнинг 32-моддаси), жиноятлар мажмуи (ЖКнинг 33-моддаси) ва рецидив жиноят (ЖКнинг 34-модда)лардир. Бир қанча жиноят содир этишнинг юқорида санаб ўтилган шакллари жиноят қонуни Махсус қисмида назарда тутилган жиноятларнинг турли мезонлар асосида бирикувидан ҳосил бўлиши мумкин. Масалан, такроран содир этилган жиноятлар ЖК Махсус қисмининг айнан бир моддасида, қисмида, Кодексда алоҳида кўрсатилган ҳолларда эса турли моддаларида назарда тутилган икки ёки бир қанча жиноятларнинг бирикувидан ҳосил бўлиши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2008 йил 15 майда қабул қилинган “Бир неча жиноят содир этилганда қилмишни квалификация қилишга доир масалалар тўғрисида”ги қарорида тушунтириш берилишича, жиноятлар мажмуи деганда, шахс томонидан Жиноят кодекси Махсус қисмининг турли моддалари ёки битта моддаси турли қисмларида назарда тутилган икки ёки ундан ортиқ жиноят, улар қасддан ёхуд эҳтиётсизлик оқибатида қилинишидан қатъи назар содир этилиши тушунилиши лозим⁶.

Жиноят кодекси 33-моддасининг иккинчи қисмига кўра, агар шахс содир этган қилмишда ЖК Махсус қисми айна бир моддасининг турли қисмларида назарда тутилган жиноятларнинг аломатлари мавжуд бўлса, у модданинг оғирроқ жазо белгиланган қисми бўйича жавобгарликка тортилади. Бу қоидада фақат бир ҳаракат билан кодекс Махсус қисмининг битта моддасида назарда тутилган, аммо ўша модданинг турли қисмларида квалификация қилиш мумкин бўлган белгилар бор қилмишлар назарда тутилмоқда. Аммо суд амалиётида битта модданинг турли қисмларида назарда тутилган турли вақтларда содир этилган бир-биридан тамоман алоҳида-алоҳида бўлган жиноятлар учун жазо тайинлашда содир қилинган

⁶ Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2008 йил 15 майда қабул қилинган “Бир неча жиноят содир этилганда қилмишни квалификация қилишга доир масалалар тўғрисида”ги қарори. <https://lex.uz/uz/docs/1600001?ONDATE=14.05.2022>.

жиноятларнинг энг оғири билан жазо тайинлашдек жиддий хатолар жуда кам бўлса-да учраб туради.

Жиноят ҳуқуқи назариясида жиноятларнинг идеал жами ва жиноятларнинг реал жами тушунчалари мавжуд. Юқорида номи қайд қилинган Олий суд Пленуми қарорида ҳам бу тушунчаларга тўхталиб ўтилган бўлиб, жиноятлар реал мажмуи икки ва ундан ортиқ, ҳар қайсиси Жиноят кодекси Махсус қисми турли моддаларида (моддаси турли қисмларида) назарда тутилган муайян жиноят таркибини ташкил этувчи, жиноий қилмиш содир этилганда мавжуд бўлади.

Жиноятлар идеал мажмуида эса, айбдорнинг битта хатти-ҳаракатида Жиноят кодекси Махсус қисми турли моддаларида (моддаси турли қисмларида) назарда тутилган камида иккита жиноят таркиби белгилари мавжуд бўлиб, қилмиш ушбу нормалардан бирортаси билан ҳам тўлиқ қамраб олинмайди.

В.П.Малков “жиноятларнинг идеал жами сунъий равишда юридик тузилишга эга бўлмасдан, шахснинг бир ҳаракати билан икки ёки ундан ортиқ жиноят содир этиш натижаси” деб тушунтиради. М.М.Исаев, Н.Д.Дурмановлар жиноятларнинг идеал жами айбдорнинг бир ҳаракати билан икки ёки ундан ортиқ жиноят таркибларини бажариши деб таъкидласа, Е.А.Красиков “Жиноят кодекси Махсус қисмининг турли моддалари билан қўриқланадиган турли объектларига зарар етказиш ёки ҳар хил ёхуд бир қанча оқибатларни келиб чиқиши билан боғлиқ бўлган ягона жиноий қилмишдир”⁷, деб ёзади.

Бу борада мамлакатимиз олимларидан М.Ҳ.Жиянов салмоқли иш олиб борган ва у жиноятлар идеал жами ҳамда жиноятлар реал жами тушунчаларини Жиноят кодексида норма даражасида белгилаб қўйишни таклиф қилган: “Жиноят кодекси Махсус қисмининг турли моддаларида ёки битта моддасининг турли қисмларида назарда тутилган жавобгарликка тортиладиган икки ёки бир неча жиноий қилмишни турли вақтларда содир этиш, агарда улардан бирортаси учун ҳам шахс ҳали судланган бўлмаса, жиноятлар реал мажмуи деб топилади.

Бир ҳаракат билан Жиноят кодекси Махсус қисмининг турли моддаларида назарда тутилган икки ёки бир неча жиноий қилмишни содир этиш жиноятлар идеал мажмуи деб топилади”⁸.

М.Ҳ.Жиянов жиноятлар идеал жами ва жиноятлар реал жами тушунчаларини ҳуқуқий норма сифатида белгилаб қўйиш орқали ушбу қоидаларни жазо тайинлашга ҳам тадбиқ этишни таклиф этган. Чунки, унинг фикрича жиноятлар идеал жамининг ижтимоий хавфлилик даражаси жиноятлар реал жамининг ижтимоий хавфлилигидан камроқ. Жиноятлар реал жами ва идеал жамининг бир неча жиноятлар учун жазо тайинлашдаги ўзига хос хусусиятларини кейинги параграфларда кўриб чиқамиз.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, “бир неча жиноятлар”га муаллифлик таърифи берилди. Жумладан, *“Бир неча жиноятлар – Жиноят кодекси Махсус қисмининг бир моддасида ёки бир моддасининг битта қисмида ёки турли қисмида ёхуд турли моддаларида назарда тутилган, жиноий ҳуқуқий аҳамиятини йўқотмаган икки ёки*

⁷ Усмоналиев М. Жазо тайинлаш. Ўқув қўлланма. – Т.: “Янги аср авлоди”, 2003. – 37-б.

⁸ Жиянов М.Ҳ. Бир қанча жиноят содир этганлик учун жавобгарлик муаммолари: Юридик фанлар доктори илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация. – Т., 2012. 157-бет

ундан ортиқ жиноятларнинг бир вақтда ёки турли вақтларда бир шахс томонидан содир этилиши”дир.